

Rikard Simeon, 1969., Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, knj. 1. (A – O), knj. 2. (P – Ž), MH, Zagreb

Struna: hrvatsko strukovno nazivlje, 2011., IHJJ, <http://struna.ihjj.hr/page/o-struni/#nacela>

Branka Tafra, 2005., Od riječi do rječnika, ŠK, Zagreb

Robert Lawrence Trask, 2005., Temeljni lingvistički pojmovi, ŠK, Zagreb

Vijeće za normu, 2013., Jezik, god. 60., br. 2. – 4., str. 41. – 160., Zagreb

Sažetak

Artur Bagdasarov, Filozofski fakultet, Moskva, a_bagdasarov@mail.ru

UDK 81'373'374, pregledni rad

DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2023.70.08>

primljen 13. travnja 2021., prihvaćen za tisak 28. ožujka 2022.

Standardisation of Professional Terminology

The article discusses the basic phases in the standardization of professional terminology: inventory, standardization and codification. The final step in the codification of the terminology is the formatting of the normative dictionary. Special attention has been drawn to particular issues of the normative position of professional terms in *Struna* (Croatian Professional Terminology) and *Jena* (Croatian Linguistic Terminology) in determining, processing and prescribing names for the same term. Finally, the article gives a brief presentation of the activities of the Lexicographic Institute, the central state institution, whose scope includes the production and publication of encyclopaedias, lexicons and dictionaries.

Key words: normative projects, professional standardization, standardization and systematization of terminology, normative position, norm, name

MOZGOVNJAK I MOZGOVNJAŠTVO KAO SUVREMENI OBLIK ANTROPOLOGIJE I PSIHOLOGIJE OSOBNOSTI

Goran Kardum, Sanda Ham

Uvod

Neuroznanost je u posljednje vrijeme jedna od najbrže rastućih znanstvenih grana koja zapaženo utječe na različita znanstvena i stručna područja biomedicine, ali i na znanstvena i stručna humanistička i društvena područja. Temeljeći se na neuroznanosti, izrasla su druga brojna područja s predmetkom *neuro-* poput neuropsihologije, neurolingvistike, neuroaskeze, neurokulture.

Širenje područja neuroznanosti zahvatilo je psihosocijalne, moralne i kulturne vrijednosti. Pitanja o funkcioniranju živčane stanice i mozga prerasla su u pitanja i odgovore o mentalnom zdravlju i čovjeku općenito. Čovjek se, najjednostavnije

rečeno, svodi na mozak jer sve što znamo, govorimo, činimo, ono što doista jesmo, jesmo upravo zahvaljujući mozgu. Tako smo došli do suvremenog oblika identiteta, koji u engleskom govornom području susrećemo pod pojmom *brainhood*, a koji u hrvatskom jeziku možemo prevest novom riječi *mozgovnjak*. *Mozgovnjak* je predstavnik *mozgovnjaštva* u kojem se zagovara zamisao ili vjerovanje prema kojem jesmo ono što jesmo ili sve ono što možemo biti zahvaljujući mozgu. Subjektivnost se želi smjestiti negdje u tijelu i posljedica je isključivo neuralnih mehanizama, odvojena od društvenog, humanog i religioznog.

Mozgovnjak i mozgovnjaštvo kao neuroznanstveni pojmovi i nazivi

Povodom proslave pedesetogodišnjeg rada Neurološkoga društva (Society for Neuroscience), osnovanog 1969., objavljeni su ciljevi za sljedećih pedeset godina. Predviđa se da će se kombinacijom bazičnih, translacijskih i kliničkih neuroznanstvenih istraživanja ostvariti važan napredak u zdravlju, ekonomiji i društvu (Altimus i autori, 2020.). Razvoj i promicanje neuroznanosti u određenog je broja znanstvenika i stručnjaka izazvalo oduševljenje. Znanstveni napredak može dovesti do razvoja i oplemenjivanja društva, što svakako vrijedi i za neuroznanost, ali također stvara izazove, dvojbe i opasnosti za čovjeka i društvo (Sahakian i autori, 2015.). Zašto je to tako?

Neuroznanost je s vremenom prešla okvire isključivog istraživanja anatomije i fiziologije živčanog sustava. Od pitanja kako funkcionira mozak vrlo je brzo prerasla u pitanja, ali i odgovore, što moždana funkcija znači za mentalno zdravlje. Baveći se područjem koje nadilazi anatomske sustave, neuroznanost već zadire duboko u područja psihologije, tako da je širenje područja neuroznanosti zahvatilo psihosocijalne, moralne i kulturne vrijednost i gledišta (Panese, 2009.). Tako se oblikovala misao zapadnjaka, a posljedično su se mijenjale i širile biomedicinske i terapijske prakse. I danas traje napetost između neuralnog i društvenog tumačenja funkcioniranja uma i misli. Navedeno je dovelo do neurocentrizma u kojem se ponajprije mozak prikazuje ključnim za objašnjavanje ponašanja čovjeka i društva. Artikuliranje odnosa između rezultata znanstvenih istraživanja i zaključaka može se danas pronaći u udžbenicima različitih nastavnih predmeta u osnovnoškolskom obrazovanju pa sve do sveučilišnih udžbenika, novinskih članka i rasprava na društvenim mrežama.

Antropologija potječe od grčke riječi *antropos* što znači čovjek ili onaj koji gleda prema gore. Jedno je od gledišta antropologije da se ljudski rod razvio kroz specijalizaciju mozga, specifičnije kroz razvoj moždane kore. Tako se dolazi do pojma identiteta suvremenog čovjeka ili stvaranja slike o tome što je čovjek i što ga određuje. Vidal (2009.) ukazuje na to kako smo u 21. stoljeću suočeni s novim antropološkim oblikom *brainhood* ili *cerebral subject*, a na hrvatski bismo to mogli prevesti kao *mozgovnjaštvo* ili *mozgovnjak* (Vidal i Ortega, 2017.). U engleskom jeziku postoji riječ *brainhood* za taj pojam, a može se usporediti s pojmom i riječju *personhood*. *Brainhood* pretpostavlja svojstva i aktivnosti koje se poistovjećuju s

organom ljudskog tijela – mozgom. To je ujedno i ideja koja kaže da jesmo upravo ono što jesmo zahvaljujući mozgu. Mozak je i ono što čovjeka čini čovjekom – mozak čini identitet čovjeka. Čovjek se, jednostavno rečeno, svodi na mozak jer sve što znamo, govorimo, činimo, ono što jesmo, jesmo upravo zahvaljujući mozgu. U svakodnevnom govoru često se služimo izrekom – sve je u mozgu.

Mozgovnjak je predstavnik *mozgovnjaštva* u kojem se zagovara ideja ili vjerovanje da jesmo ono što jesmo ili sve ono što možemo biti zahvaljujući mozgu. One koji takvo što zagovaraju nazivamo *mozgovnjacima*. *Mozgovnjak* zagovara, podupire *mozgovnjaštvo*, kao što *čarobnjaci* zagovoravaju čarobnjaštvo. Implikacije *mozgovnjaštva* jako su široke, od odgoja i obrazovanja do poveznica s idejama biopolitike (Silva i Vaz, 2016.). Uz razvoj industrije lijekova, a posebno pripravaka povezanih s mentalnim zdravljem, *mozgovnjaštvo* čovjeka svodi na isključivo biologijsku razinu te posljedično i društvo u cjelini. *Mozgovnjaštvo* mozak smatra kapitalom koji povećava radnu učinkovitosti i uspješnost učenja. Vidal se služi i pojmom *cerebral subject* što znači da čovjeka kao biće određuje *mozgovnjak* (*brainhood*), kao kvaliteta postojanja bića, a ne kao nekoga koji ima organ koji nazivamo mozak.

Kako smo nadišli poimanje mozga kao običnog organa, mozgu pridodajemo svojstva bića, *biti* (*being*) ili osobe i osobnosti (*personhood*). Mozak je postao, razgovorno rečeno: *Vaša visost*. Svemoguć je, uzvišen i uspoređuje se sa složenosti svemira. Vidal i Ortega (2017.) naglašavaju kako je pojam *mozgovnjaka* moguće razumjeti kroz razumijevanje evolucije misli i razvoja različitih identiteta kroz povijest. Tako je Descartes poistovjetio dušu s mislima, umom, kognitivnim procesima; Locke je poistovjetio dušu s pojmom svijesti, točnije svijesti o samome sebi – suvremeni se koncept o tome što je to čovjek i što je veličanstveno važan mozak jednostavno nastavlja na prethodna razmišljanja. Um može jednostavno ono što može mozak. *Mozgovnjak* je onaj koji vjeruje i ponaša se kao da misli i osjećaji postoje zahvaljujući funkcijama mozga. Um je ograničen na mozak i određen granicama moždanih procesa i funkcija. Ako nema mozga ili ako mozak prestane funkcionirati, nestaje osoba, nestaje ljudski identitet. Gardner i autori (2018.) drže kako je *mozgovnjak* pretjerani ili pretenciozni pojam koji nadilazi stvarne rezultate i dosege neuroznanosti.

Mozgovnjaštvo je posljedica medijskoga promicanja neuroznanosti i svih drugih *neuro-* područja, iako rezultati istraživanja ne opravdavaju tako veliku ulogu *mozgovnjaštva*. Predmetak *neuro-* poprimio je široko značenje i uporabu, osim dobro poznate *neuroznanosti*, tu su i *neuroaskeza*, *neurolingvistika*, *neurokultura*. Tijekom 20. i 21. stoljeća, predmetak *neuro-* postao je važan jer je sadržan u povećem popisu pojmova koji su postali sastavnicom kulture suvremenog čovjeka, stvarajući ozračje nove kulturne paradigme. Nudi se novi pogled na čovjeka, humanost i društvo koje se počinje oslanjati na znanja o funkcioniranju mozga kao evolucija neurokulture (Mora, 2015.). Ta područja postaju područje prestiža i važna snaga u obrazovnom, znanstvenom i općedruštvenom kontekstu. Neuroznanost postaje izvorište terape-

utskih intervencija u različitim poremećajima, ali i u pokušaju poboljšanja kvalitete života.

Mozgovnjak i mozgovnjaštvo s tvorbenoga gledišta

Mozgovnjak i mozgovnjaštvo nove su hrvatske riječi, rječnici ih ne bilježe, a nisu se do sada potvrdile ni u upotrebi. Prema tumačenju u ovom radu, riječ je i o novijim pojmovima za koje suautor Goran Kardum predlaže umjesto engleske riječi *brainhood* hrvatsku novotvorenicu *mozgovnjaštvo*, a predstavnik bi *mozgovnjaštva* bio *mozgovnjak*. Iako je riječ o novotvorenicama, tvorbeni im je način u skladu s hrvatskim tvorbenim sustavom.

Osnova imenice *mozak-ø*, glasi *mozg-* i ta osnova sudjeluje u tvorbi izvedenica. U odnosu između osnove *mozak-* i *mozg-* razvidno je nepostojano *a* i jednačenje po zvučnosti.

Pridjev *mozgov* u značenju: što pripada mozgu, suvremeni rječnici ne bilježe. Pridjev je zabilježen u Šulekovu rječniku znanstvenoga nazivlja (1874.) kao prijevod njemačkoga *Hirn-*, talijanskoga *cerebrale*. Prenosi taj pridjev i Akademijin rječnik u VII. knjizi (Moračić – Nepomiran). Pridjev *mozgovni* u značenju: koji se odnosi na mozak, pamet, um; misaoni, intelektualni, zabilježen je u suvremenim rječnicima, a tako i prilog *mozgovno* (Šonje, 2000.; Vrh, 2015.).

Pridjev *mozgovni* tvorbeno se tumači kao pridjev nastao od imenice dometkom *-ovni* (*mozg-ovni*) i ide u red brojnih tvorbeno istovrsnih pridjeva, primjerice *bankovni*, *gruntovni*, *mirovni*, *pojmovni*... (Babić, 2002.: 436.). *Mozgovni* je zabilježen s kratkosilaznim naglaskom na prvome slogu i dvjema duljinama: *mðzgōvnī*. Pridjev *mozgovni* pruža tvorbenu osnovu za imenice *mozgovnjak i mozgovnjaštvo*.

Mozgovnjak ide u red imenica tvorenih dometkom *-jak* od pridjevnih osnova pa je tvorbeno jasno da je *mozgovnjak* nastao dometanjem *-jak* na pridjevnu osnovu *mozgovn-* uz jotaciju osnove gdje stapanjem završnoga zvonačnika *n* u osnovi i početnoga zvonačnika *j* u dometku nastaje nepčano *nj*: *mozgovn-jak* > *mozgovnjak*. Isti je dometak u imenica: *beskičmenjak*, *bezazlenjak*, *bezimenjak*, *slobodnjak*, *smušenjak*, *stručnjak*, *veseljak*, *zanesenjak* (Babić, 202.: 118.), a značenje im se može prikazati ovako:

beskičmenjak – *beskimečni čovjek*, *bezazlenjak* – *bezazleni čovjek*, *bezimenjak* – *bezimeni čovjek*, *slobodnjak* – *slobodni čovjek*, *smušenjak* – *smušeni čovjek*, *stručnjak* – *stručni čovjek*, *veseljak* – *veseli čovjek*, *zanesenjak* – *zaneseni čovjek*

a tako i *mozgovnjak* – *mozgovni čovjek*.

Mozgovnjaštvo ide u red imenica tvorenih od imenica dometkom *-stvo* uz povišnju glasovnu promjenu:

„Tako je nekad po glasovnim promjenama od *junak* postalo *junaštvo*, a danas analogijom svako *-k+stvo* daje *-štvo*: *smetenjak* > *smetenjaštvo*, *zanesenjak* > *zanesenjaštvo*, *suradnik* > *suradništvo*, *tajnik* > *tajništvo*.“ (Babić, 2002.: 41.)

Tim se imenicama pridružuje i *mozgovnjaštvo*: *mozgovnjak+stvo* > *mozgovnjaštvo*. Naglasak bi mogao biti dugouzlazni ili kratkouzlazni na trećem slogu: *mozgovnjáš-tvo* ili *mozgovnjaštvo*. Tako bi se imenica uklopila i u naglasni sustav.

Kada je o značenju imenice *mozgovnjaštvo* riječ, može se protumačiti da imenica s dometkom *-stvo* znači osobinu svojstvenu osobi označenoj imenicom od koje se tvori, dakle *mozgovnjaštvo* je osobina *mozgovnjaka*:

„i + -stvo → osobina svojstvena i (osobi označenoj imenicom)
npr. beskućništvo → osobina beskućnika.“ (Babić, 2002.: 304.)

Međutim, *mozgovnjavšto* se može tumačiti i kao skupina osoba označenih imenicom, dakle skupina *mozgovnjaka*. U tom je značenju *mozgovnjaštvo* prijevod engleske imenice *brainhood*, slično kao što se *brotherhood* ili *sisterhood* u nas prevodi kao *bratstvo* ili *sestrinstvo*.

Zaključak

Neuroznanost je s vremenom prešla okvire isključivog istraživanja anatomije i fiziologije živčanog sustava. Od pitanja kako funkcionira mozak, vrlo je brzo prerasla u pitanja, ali i odgovore, što moždana funkcija znači za mentalno zdravlje. Baveći se područjem koje nadilazi anatomske sustave, neuroznanost već zadire duboko u područja psihologije ali i drugih humanističkih i društvenih znanosti. Na taj način utječe na biomedicinske i terapijske prakse ali i na društvo u cjelini, posebno u području poimanja identiteta – što je to čovjek? Neurocentrizam se tako očituje u sveučilišnim udžbenicima, novinskim člancima te raspravama na društvenim mrežama. Takav modernistički identitet treba razlikovati od osobe i osobnosti, što je značajno širi kontekst u pitanju – što je to čovjek?

Tvorbeno se *mozgovnjak* i *mozgovnjaštvo* dobro uklapaju u tvorbeni sustav hrvatskoga jezika. *Mozgovnjak* je tvoren od osnove pridjeva *mozgovni* dometkom *-jak*, a *mozgovnjaštvo* od osnove imenice *mozgovnjak* i dometka *-stvo*.

Literatura

- Cara M. Altimus, Bianca Jones Marlin, Naomi Ekavi Charalambakis, Alexandra Colón-Rodríguez, Elizabeth J. Glover, Patricia Izbicki, Anthony Johnson, Mychael V. Lourenco, Ryan A. Makinson, Joseph McQuail, Ignacio Obeso, Nancy Padilla-Coreano, Michael F. Wells, 2020., The Next 50 Years of Neuroscience, *Journal of Neuroscience*, god. 40., br. 1, str. 101. – 106., DOI <https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.0744-19.2019>
- Stjepan Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnom jeziku*, HAZU i Nakladni zavod globus, Zagreb, 2002.
- John Gardner, Nerelle Warren, Paul H. Mason, Juan F. Dominguez, 2018., *Neurosocialities: Anthropological Engagements with the Neurosciences*, *Medical Anthropology*, god. 37., br. 3., str. 189. – 193., DOI <https://doi.org/10.1080/01459740.2018.1439488>

- Francisco Mora, 2015., Neuroculture: A new cultural revolution?, u Joseph P. Huston, Marcos Nadal, Francisco Mora, Luigi Agnati, Camilo Jose Cela Conde (ur.), *Art, Eesthetics and the Brain*, Oxford University Press
- Francesco Panese, 2009., The Neural Basis of What? Discontents in Defining “Human Nature”, *Frontiers in Human Neuroscience*, god. 3, str. 41., DOI <https://doi.org/10.3389/neuro.09.041.2009>
- Barbara J. Sahakian, Annette B. Bruhl, Jennifer Cook, Clare Killikelly, George Savulich, Thomas Piercy, Sepehr Hafizi, Jesus Perez, Emilio Fernandez-Egea, John Suckling, Peter B. Jones, 2015., The Impact of Neuroscience on Society: Cognitive Enhancement in Neuropsychiatric Disorders and in Healthy People, *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, god. 370., oznaka članka 20140214, DOI <https://doi.org/10.1098/rstb.2014.0214>.
- Divino José Silva, Alexandre Fernandez Vaz, 2016., The Rise of Brainhood and its Implications to Education, *Childhood & Philosophy*, god. 12., br. 24., str. 211. – 230., DOI <https://doi.org/10.12957/childphilo.2016.22996>
- Jure Šonje, *Rječnik hrvatskoga jezika*, LZ, ŠK, Zagreb, 2000.
- Bogoslav Šulek, *Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja*, Zagreb, 1874.
- Vrh – *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*, ŠK, Zagreb, 2015.
- Fernando Vidal, 2009., Brainhood, *Anthropological Figure of Modernity*, *History of the Human Sciences*, god. 22., br. 1., str. 5. – 36., DOI <https://doi.org/10.1177/0952695108099133>
- Fernando Vidal, Francisco Ortega, 2017., *Being Brains: Making the Cerebral Subject*, Fordham University Press, DOI <https://doi.org/10.1515/9780823276097>

Sažetak

Goran Kardum, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Split, gkardum@ffst.hr
Sanda Ham, Filozofski fakultet, Osijek, sham@ffos.hr
stručni rad, UDK 81'373
DOI <https://doi.org/10.22210/jezik.2023.70.09>
primljen 7. listopada 2022., prihvaćen za tisak 3. travnja 2023.

Mozgovnjak (Brain, Cerebral Subject) and *Mozgovnjaštvo* (Brainhood), Contemporary Form of Anthropology and Personality Psychology

In recent times, neuroscience has been one of the fastest-growing scientific branches with a noticeable influence on various scientific and professional areas of biomedicine as well as on scientific and professional humanistic and social areas. Based on neuroscience, many other scientific fields have emerged using the prefix neuro- in their names, such as neuropsychology, neurolinguistics, neuroascosis, and neuroculture. The expansion of the field of neuroscience has affected psychosocial, moral, and cultural values. Questions about the functioning of neurons and of the brain have grown into questions and answers about mental health and about humans in general. In short, to put it simply, the human being is reduced to the brain, because everything we know, say, or do, everything that we really are we are thanks to the brain. This has led us to the modern form of identity, for which the

English-speaking world uses the term brainhood and which can be translated into the Croatian language with the new word *mozgovnjaštvo*. The derived Croatian term for a cerebral subject (brain) who is a representative of *mozgovnjaštvo* (brainhood) would be *mozgovnjak*. *Mozgovnjaštvo* (brainhood) advocates the idea or belief that we are all that we are, or all that we can be, thanks to the brain. Brainhood tends to place subjectivity somewhere in the body and regards it as the result of exclusively neural mechanisms, separated from anything social, human and religious. From the point of view of linguistics, *mozgovnjak* and *mozgovnjaštvo* are new words that fit into the formation system of the modern Croatian standard language. *Mozgovnjak* is a noun formed from an adjectival base using the suffix *-jak* (combined with iotation), and *mozgovnjaštvo* is a noun formed from a noun stem with the suffix *-stvo* (with a historical phonetic change: $k + stvo > štvo$).

Key words: brainhood, cerebral subject, personhood, personality, *mozgovnjak*, *mozgovnjaštvo*, derivatives formed by endings *-jak* (from adjectival bases) and *-stvo* (from noun bases).

PITANJA I ODGOVORI

SUPER

čitatelj J. S. iz Višnjevca pita nas što sve može značiti *super*. Naime, uočio je da se *super* upotrebljava vrlo široko i da ima brojna značenja pa ga zanima kojom bi se hrvatskom riječi najprikladnije mogao zamijeniti jer smatra da je *super* nepotrebna tuđica.

Naš hrvatski jezik, i onaj svakodnevni, razgovorni, ali i onaj javni, na žalost danas sve više i više (o)diše stranim riječima suvremenoga svijeta. Svakodnevno učestalo čujemo neke doista potpuno nepotrebne tuđe (poglavito engleske) posuđene riječi koje u posljednje vrijeme strjelimice ulaze u hrvatski. Možda će se komu činiti pretjeranim ako takve riječi proglasimo doslovce nametnicama, ali riječ *super*, kakva je u nas u današnjoj uporabi, najbolje će potvrditi kako takve riječi doslovce „usisavaju“ u sebe ogroman broj različitih hrvatskih riječi sličnoga značenja.

U Babićevoj je Tvorbi riječi (2002.) *super* zabilježen kao predmetak tuđega podrijetla koji ne dolazi samostalno, nego kao „vezani

prefiks *super-*“ (str. 37.), odnosno „prefiksalni morfem koji ne dolazi kao samostalna riječ“ i navodi se uz ostale vezane prefikse tuđega podrijetla: „*a-*, *ab-*, *anti-*, *arci-*, *arhi-*, *ark-*, *de-*, *dija-*, *dis-*, *eks-*, *epi-*, *hiper-*, *in-*, *infra-*, *inter-*, *ko-*, *kontra-*, *naj-*, *nak-*, *nuz-*, *ob-*, *pa-*, *para-*, *post-*, *pra-*, *pre-*, *prez-*, *pro-*, *raz-*, *re-*, *su-*, *sub-*, *super-*, *trans-*, *ultra-*, *un-*, *vice-*, *zak-*“ (str. 48.) Brojni se primjeri tvorevnica s predmetkom *super-* navode u poglavlju o prefiksnoj tvorbi imenica i pridjeva: „*super-* (od lat. *super* ‘gore, odozgo, nad, iznad, povrh, više’). Prefiks *super* najčešće dolazi u pojačajnom značenju. Izriče da je ono što označuje osnovna riječ u (veoma) velikoj mjeri, u značenju prefiksa *nad-*, *naj-* i osnove *vele-*: *superbiser*, *superboga-taš*, *superčovjek*, *supergalaksija*, *superjaje*, *superkompliment*, *superlula*, *superljepotica*, *supermuškarac*, *superneboder*, *super-naranča*, *superoklopnjača*, *superpravница*, *superpjevačica*, *superpuška*, *superradnik*, *supertvrđava*... Katkada izriče da je što nad, iznad čega u hijerarhijskom značenju: *superarbitar*, *superkomisija* (ob. *natkomisija*), *superrevizija*...“ (str. 380.); „Prefiks